

- Note: 1) **ALL** questions are **COMPULSORY**.
 सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत.
 2) Figures to the right indicate full marks.
 उजवीकडे दिलेली संख्या पूर्ण गुण दर्शवते.
 3) Do not write anything except seat no. on the question paper.
 प्रश्नपत्रिकेवर आसन क्रमांक सोडून काहीही लिहू नका.

Q.1 A) **Select the most appropriate answer from the options given below and rewrite the sentences: [10]**
(ANY TEN)

खाली दिलेल्या पर्यायांमधून सर्वात योग्य उत्तर निवडा व वाक्य पुन्हा लिहा: (कोणतेही दहा)

- i) _____ does not allow ads on cigarettes, alcohol, and tobacco products on its broadcasted channel.
 a) Star code c) Zee Code
 b) Doordarshan code d) Sony code
 _____ आपल्या प्रसारित चॅनेलवर सिगारेट, दारू आणि तंबाखू उत्पादनांचे जाहिरातींना परवानगी देत नाही.
 a) स्टार कोड c) झी कोड
 b) दूरदर्शन कोड d) सोनी कोड
- ii) Full form of POP advertising is _____.
 a) product of purchase c) place of purchase
 b) point of placement d) point of purchase
 POP जाहिरातीचे संपूर्ण रूप काय आहे _____.
 a) प्रोडक्ट ऑफ परचेस c) प्लेस ऑफ परचेस
 b) पॉइंट ऑफ प्लेसमेंट d) पॉइंट ऑफ परचेस
- iii) In advertising ABC stands for _____.
 a) American broadcasting company c) Association of business communities
 b) Activity based costing d) Audit bureau of circulation
 जाहिरातीमध्ये ABC म्हणजे _____.
 a) अमेरिकन ब्रॉडकास्टिंग कंपनी c) व्यावसायिक समुदायांच्या संघटना
 b) क्रियाकलाप आधारित खर्च d) ऑडिट ब्यूरो ऑफ सर्क्युलेशन
- iv) The first step of DAGMAR model is _____.
 a) Creating awareness c) Conviction
 b) Comprehension d) Action
 DAGMAR मॉडेलचा पहिला टप्पा आहे _____.
 a) जागरूकता निर्माण करणे c) खात्री
 b) समज d) कृती
- v) _____ objectives are quantitative in nature.
 a) Educate customers c) create awareness
 b) reinforce attitude d) sales
 _____ उद्दिष्टे परिमाणात्मक आहेत.
 a) ग्राहकांना शिक्षित करणे c) जागरूकता निर्माण करणे
 b) वृत्ती मजबूत करणे d) विक्री

vi) _____ refers to the goals that the chosen media needs to accomplish.

a) Media Research	c) Media Mix
b) Media Resources	d) Media objectives

_____ निवडलेल्या माध्यमांनी साध्य करावयाच्या उद्दिष्टांचे निर्देश करते.

a) माध्यम संशोधन	c) माध्यम मिश्रण
b) माध्यम संसाधने	d) माध्यम उद्दिष्टे

vii) _____ is a creative person in advertising.

a) Visualizer	c) Auditor
b) Traffic manager	d) Accounts executive

जाहिरातीत _____ एक सर्जनशील व्यक्ती आहे.

a) दृश्यकार	c) ऑडिटर
b) ट्रॅफिक मॅनेजर	d) खाते कार्यकारी

viii) The concept of USP was developed by _____.

a) Al Reis	c) Julian Rotter
b) David Ogilvy	d) Rosser Reeves

USP (विशिष्ट विक्री प्रस्ताव) ची संकल्पना _____ ने विकसित केली.

a) अल रिस	c) ज्युलियन रॉटर
b) डेविड ओगिल्वी	d) रॉसर रिवज

ix) _____ involvement products are priced higher.

a) Low	c) First
b) High	d) Second

_____ सहभाग उत्पादनांची किंमत जास्त असते.

a) कमी	c) प्रथम
b) उच्च	d) द्वितीय

x) _____ copy is based on current events.

a) Tropical	c) current
b) traceable	d) topical

_____ प्रतिलिपी चालू घटनांवर आधारित आहे.

a) उष्णकटिबंधीय	c) वर्तमान
b) शोधण्यायोग्य	d) सामयिक

xi) _____ test is conducted in different cities to find out ad effectiveness.

a) Readership	c) Consumer jury
b) Checklist	d) Sales-area

_____ चाचणी जाहिरातीची कार्यक्षमता जाणून घेण्यासाठी वेगवेगळ्या शहरांमध्ये केली जाते.

a) वाचनता	c) ग्राहक ज्युरी
b) चेकलिस्ट	d) विक्री-क्षेत्र

xii) _____ copy is based on details.

a) Narrative	c) Direct
b) Reminder	d) Indirect

_____ प्रत तपशीलांवर आधारित आहे.

a) कथात्मक	c) थेट
b) स्मरणपत्र	d) अप्रत्यक्ष

- Q.1 B) **State whether the following statements are TRUE or FALSE: (ANY TEN)** [10]
- खालील विधानं खरी किंवा खोटी आहेत का ते नमूदा करा: (कोणतीही दहा)**
- i) ABC audits accounts of member publishers.
ABC सदस्य प्रकाशकांच्या खात्यांचे ऑडिट करते.
  - ii) Website is a form of outdoor advertising.
वेबसाईट हा बाह्य जाहिरातींचा एक प्रकार आहे.
  - iii) BEST in Mumbai does not allow advertising on its buses.
मुंबईतील BEST त्यांच्या बसेसवर जाहिरातींना परवानगी देत नाही.
  - iv) Seasonal media scheduling strategy is followed in all seasons of the year.
हंगामी मीडिया शेड्यूलिंग धोरण वर्षभर सर्व ऋतूंमध्ये अनुसरले जाते.
  - v) Media reach is a major objective of advertising
मीडिया पोहोच हे जाहिरातींचे एक प्रमुख उद्दिष्ट आहे.
  - vi) Celebrity endorsed products are always a success in the market.
सेलिब्रिटींनी समर्थन केलेली उत्पादने बाजारात नेहमी यशस्वी ठरतात.
  - vii) Creative director does insist on seeing creative brief.
सर्जनशील संचालक नेहमी सर्जनशील सारांश पाहण्याचा आग्रह धरतो.
  - viii) Headline is the top line in the advertising.
हेडलाईन ही जाहिरातीतील शीर्ष ओळ आहे.
  - ix) Music has relevance in most of the TV ads.
टीव्ही जाहिरातींच्या बहुतांश भागांमध्ये संगीताचे महत्त्व आहे.
  - x) Illustrations do serve purpose in advertising.
चित्रण जाहिरातींचे उद्देश पूर्ण करतात.
  - xi) Meditation is a technique of Visualization.
ध्यान ही दृश्यात्मकतेचे एक तंत्र आहे.
  - xii) "Think Different" is a slogan used by Apple Incorporation.
"थिंक डिफरेंट" हे ऍपल इन्कॉर्पोरेशनने वापरलेला घोषवाक्य आहे.
- Q.2 **Answer the following: (ANY TWO)** [15]
- खालील प्रश्नांची उत्तरे द्या: (कोणतेही दोन)**
- A) Explain the Merits of Newspaper Advertising.
वृत्तपत्र जाहिरातींचे फायदे समजून सांगा.
  - B) Explain Outdoor Advertising along with its merits and demerits.
बाह्य जाहिराती त्यांच्या फायदे आणि तोट्यांसहित समजावून सांगा.
  - C) How effective is television advertising in reaching target audiences, and what are its advantages.
लक्षित प्रेक्षकांपर्यंत पोहोचण्यात दूरदर्शन जाहिरात किती प्रभावी आहे आणि त्याचे फायदे काय आहेत ते स्पष्ट करा.
- Q.3 **Answer the following: (ANY TWO)** [15]
- खालील प्रश्नांची उत्तरे द्या: (कोणतेही दोन)**
- A) Explain the steps involved in planning advertising campaign.
जाहिरात मोहीम नियोजनामध्ये सहभागी असलेल्या पायऱ्या स्पष्ट करा.
  - B) Discuss the advertising Communication objectives.
जाहिरात संप्रेषणाच्या उद्दिष्टांवर चर्चा करा.
  - C) Discuss factors determining advertising budget.
जाहिरात बजेट ठरविणाऱ्या घटकांवर चर्चा करा.

- Q.4 **Answer the following: (ANY TWO)** [15]
खालील प्रश्नांची उत्तरे द्या: (कोणतेही दोन)
- A) Explain the limitations of Celebrity Endorsement
सेलिब्रिटी समर्थनाच्या मर्यादा स्पष्ट करा.
- B) Explain the Various Buying Motives.
विविध खरेदीच्या प्रेरणा स्पष्ट करा.
- C) Distinguish between High Involvement products v/s Low involvement products
उच्च सहभाग उत्पादने आणि कमी सहभाग उत्पादने यांच्यातील फरक स्पष्ट करा.
- Q.5 **Answer the following: (ANY TWO)** [15]
खालील प्रश्नांची उत्तरे द्या: (कोणतेही दोन)
- A) Explain the various elements of a copy.
काँपीचे विविध घटक स्पष्ट करा.
- B) Explain the Layout Principles in Advertisement.
जाहिरातीमधील लेआउट तत्वे स्पष्ट करा.
- C) Discuss consumer jury method of testing ads.
जाहिरातींची चाचणी करण्याच्या ग्राहक ज्युरी पद्धतीची चर्चा करा.
- Q.6 **Write Short Notes on: (ANY FOUR)** [20]
चार संक्षिप्त टिपणे लिहा:
- A) Types of Celebrity endorsements
सेलिब्रिटी समर्थनाचे प्रकार
- B) DAGMAR Model
DAGMAR मॉडेल
- C) Illustrations significance
चित्रणांचे महत्त्व
- D) ABC
एबीसी
- E) Media Scheduling Strategies
मीडिया नियोजन धोरणे
- F) Music and Jingles in advertising
जाहिरातींमध्ये संगीत आणि जिंगल्स

ॐॐॐॐॐॐ

Seat no:

Time: 03 hrs

Max. Marks. 100

Note: 1) **ALL** questions are **COMPULSORY**.

सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत.

2) Figures to the right indicate full marks.

उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.

3) Do not write anything except seat no. on the question paper.

प्रश्नपत्रिकेवर सीट नंबर शिवाय काहीही लिहू नका.

Q.1

Attempt ANY TWO of the following:

[20]

खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे लिहा:

- A) Explain the meaning of economic depression and discuss its major causes.
अर्थिक मंदीच्या अर्थ स्पष्ट करा आणि त्याची प्रमुख कारणांची चर्चा करा.
- B) Discuss the various causes of inflation.
भाववाढीच्या विविध कारणांची चर्चा करा.
- C) Explain the Phillips Curve and its relationship between inflation and unemployment.
भाववाढ आणि बेकारी यामधील संबंध फिलिप्स वक्राच्या मदतीने स्पष्ट करा.

Q.2

Attempt ANY TWO of the following:

[20]

खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे लिहा:

- A) What are the instruments of fiscal policy?
राजकोषीय धोरणाची साधने कोणती?
- B) Explain the role of qualitative instruments of monetary policy in regulating credit in an economy.
अर्थव्यवस्थेतील नियमन पत मधील मौद्रिक धोरणाच्या गुणात्मक साधनांची भूमिका स्पष्ट करा.
- C) Examine the role of fiscal policy in developing economies.
विकसनशील अर्थव्यवस्थेतील राजकोषीय धोरणाच्या भूमिकेचे परिक्षण करा.

Q.3

Attempt ANY TWO of the following:

[20]

खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे लिहा:

- A) Derive IS curve and bring out its properties.
IS (वस्तूबाजार) वक्र काढा आणि त्याची वैशिष्ट्ये नमूद करा.
- B) Derive the LM curve and explain the relationship between interest rates and money demand.
LM (मुद्रा बाजार) वक्र काढा आणि व्याजदर व पैशाची मागणी यातील संबंध स्पष्ट करा.
- C) Use the IS and LM curve to explain equilibrium in the economy.
अर्थव्यवस्थेतील संतुलन IS आणि LM वक्राच्या उपयोगाने स्पष्ट करा.

(P.T.O)

Q.4 **Attempt ANY TWO of the following:** [20]

खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे लिहा:

- A) Discuss the structure of balance of payment.
व्यवहारतोलाच्या संरचनेची चर्चा करा.
- B) Explain the causes of Balance of Payments disequilibrium
व्यवहारतोल असंतुलनाची कारणे स्पष्ट करा.
- C) Define the foreign exchange market and explain its functions.
परकीय विनिमय बाजाराची व्याख्या द्या आणि त्याची कार्ये स्पष्ट करा.

Q.5 **Write short answers ANY TWO of the following:** [20]

खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे लिहा:

- A) Causes of stagflation
मंदीयुक्त भाववाढीची कारणे
- B) Objectives of monetary policy
मौद्रिक धोरणाची उद्दिष्टे
- C) Measures to Correct Balance of Payment Disequilibrium
व्यवहारतोल असमतोल दुरुस्त करण्याचे उपाय
- D) Spot and forward exchange rate
चालू आणि वायदा विनिमय दर

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

Note: 1) **ALL** questions are **COMPULSORY**.

सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत.

2) Figures to the right indicate full marks.

उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.

3) Give statistical data with charts and examples wherever necessary.

आवश्यक तेथे तक्ते / आलेख व उदाहरणाच्या सहाय्याने सांख्यिकीय माहिती द्या.

4) Do not write anything except seat no. on the Question paper.

प्रश्नपत्रिकेवर सीट नंबर शिवाय काहीही लिहू नका.

Q.1

Attempt ANY TWO of the following:

[20]

खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे लिहा:

- Explain the structural changes in the Indian economy.
भारतीय अर्थव्यवस्थेतील संरचनात्मक बदल स्पष्ट करा.
- What are India's various employment-generating and poverty-alleviating programmes?
भारताचे रोजगार निर्मिती आणि दारिद्र्य निर्मूलनाचे विविध कार्यक्रम कोणते आहेत ?
- Discuss the meaning and causes of regional inequalities in India.
भारतातील प्रादेशीक विषमतेचा अर्थ आणि कारणांची चर्चा करा.

Q.2

Attempt ANY TWO of the following:

[20]

खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे लिहा:

- Describe the role of agriculture in promoting economic development in India.
भारतात आर्थिक विकासास प्रोत्साहन देण्यात कृषिक्षेत्राच्या भूमिकेचे वर्णन करा.
- What are the primary sources of institutional finance for the agricultural sector?
कृषिक्षेत्रासाठी संस्थात्मक वित्ताचे प्राथमिक स्रोत कोणते आहेत ?
- India's food problem can be described as "hunger amidst plenty". Discuss.
"भरपूर प्रमाणात भूक" असे भारताच्या अन्नधान्य समस्येचे वर्णन करता येऊ शकते चर्चा करा.

Q.3

Attempt ANY TWO of the following:

[20]

खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे लिहा:

- What are the main features of the New Industrial Policy of 1991?
१९९१ च्या नविन औद्योगिक धोरणाची प्रमुख वैशिष्ट्ये कोणती आहेत ?
- Analyze two major traditional large-scale sector industries in India.
भारतातील दोन प्रमुख पारंपरिक मोठ्या उद्योग क्षेत्राचे विश्लेषण करा.
- Discuss the main pillars and objectives of the Make in India initiative.
भारतात निर्मित करा (Make in India) ह्या भारत सरकारच्या उपक्रमाच्या मुख्य स्तंभ आणि उद्दिष्टांची चर्चा करा.

Q.4

Attempt ANY TWO of the following:

[20]

खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे लिहा:

- Explain the role of the service sector in the Indian economy.
भारतीय अर्थव्यवस्थेतील सेवा क्षेत्राची भूमिका स्पष्ट करा.
- What are the different measures to promote the tourism industry in India?
भारतातील पर्यटन क्षेत्राला प्रोत्साहन देण्याचे विविध उपाय कोणते आहेत?
- Bring out the performance of the service sector during the 12th five-year plan in India.
भारतातील १२ व्या पंचवार्षिक योजने दरम्यानचे सेवाक्षेत्राचे योगदान नमूद करा.

Q.5

Write short answers on: (ANY TWO)

[20]

थोडक्यात उत्तरे लिहा: (कोणतेही दोन)

- A) Nature of unemployment
बेरोजगारीचे स्वरूप
- B) Measures to improve agricultural productivity in India
भारतातील कृषी उत्पादकता सुधारण्यासाठीचे उपाय
- C) Significance of MSME in the Indian economy
भारतीय अर्थव्यवस्थेतील सूक्ष्म, लघु व मध्यम उद्योगाचे (MSME) महत्त्व
- D) Current features of the IT industry in India.
भारतातील माहिती तंत्रज्ञान (IT) उद्योगाची प्रचलित वैशिष्ट्ये

ॐ २०२५

Seat no:

Time: 2 hrs 30 mins

Max. Marks. 75

- 1) **ALL** questions are **COMPULSORY**.
सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत.
- 2) Figures to the right indicate full marks.
उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवतात.
- 3) Do not write anything except seat no. on the question paper.
प्रश्नपत्रिकेवर सीट नंबर शिवाय काहीही लिहू नका.

Q.1 A) **Explain the following concepts: (ANY FIVE)** [15]
खालील संकल्पना स्पष्ट करा: (कोणत्याही पाच)

1) Nanotechnology	अतिसूक्ष्मतंत्रज्ञान
2) Polluter pays principle	प्रदूषक देय तत्त्व
3) GPS mapping	जागतिक स्थिती प्रणाली चित्रण
4) Scholastic aptitude test	शैक्षणिक योग्यता चाचणी
5) Sustainability principle	शाश्वत तत्त्व
6) Remote sensing	दूरस्थ संवेदन
7) Consumer rights	ग्राहक हक्क
8) Public Service Guarantee Act	सार्वजनिक सेवा हमी कायदा

OR

Q.1 B) Write a comprehensive note on the Foundation Course (Semester IV) project submitted by you.
तुम्ही सादर केलेल्या पायाभूत अभ्यास (सत्र ४) प्रकल्पावर सर्वसमावेशक टीप लिहा.

Q.2 A) Describe the features of RTI and issues in the implementation of the RTI Act. [15]
माहिती अधिकार अधिनियमाची वैशिष्ट्ये आणि त्याच्या अंमलबजावणीतील समस्यांचे वर्णन करा.

OR

Q.2 B) Write a detail note on the features and importance of the Public Interest Litigation [15]
जनहित याचिकेची वैशिष्ट्ये आणि महत्त्व यावर तपशीलवार टीप लिहा.

Q.3 A) Discuss the concept of sustainable development and describe the various goals adopted in the [15]
UN Sustainable Development Summit, 2015.
शाश्वत विकासाच्या संकल्पनेची चर्चा करा आणि संयुक्त राष्ट्र शाश्वत विकास शिखर परिषद, २०१५ मध्ये स्वीकारलेल्या विविध उद्दिष्टांचे वर्णन करा.

OR

Q.3 B) Explain in brief various approaches to the understanding of ecology. [15]
परिस्थितीकी समजून घेण्याकरीताचे विविध दृष्टिकोन थोडक्यात स्पष्ट करा.

Q.4 A) Describe in detail the misuse of science and technology. [15]
विज्ञान आणि तंत्रज्ञानाच्या गैरवापराचे तपशीलवार वर्णन करा.

OR

Q.4 B) Explain the application of Information technology in various sectors. [15]
विविध क्षेत्रात माहिती तंत्रज्ञानाचा वापर स्पष्ट करा.

Q.5 A) Write in brief on the various competitive examinations conducted by the government. [15]
शासनामार्फत घेतल्या जाणाऱ्या विविध स्पर्धा परीक्षांवर थोडक्यात लिहा.

OR

Q.5 B) What is goal setting? Explain the steps involved in goal setting and various types of goals. [15]
ध्येय निश्चिती म्हणजे काय? ध्येय निश्चितीतील पायऱ्या आणि ध्येयाचे प्रकार स्पष्ट करा.

Seat no:

Time: 03 hrs

Max. Marks. 100

- Note: 1) **ALL** questions are **COMPULSORY**.
 सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत.
 2) Figures to the right indicate full marks.
 उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.
 3) Do not write anything except seat no. on the question paper.
 प्रश्नपत्रिकेवर सीट नंबर शिवाय काहीही लिहू नका.

- Q.1 **Attempt ANY TWO of the following:** [20]
खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे लिहा:
 A) Analyze the significant reforms implemented by Mustafa Kemal Pasha.
 मुस्तफा केमाल पाशांच्या प्रमुख सुधारणा स्पष्ट करा.
 B) Describe the domestic reforms introduced by Reza Shah.
 रेझा शाह यांच्या देशांतर्गत सुधारणा वर्णन करा.
 C) Discuss the political developments that led to the establishment of Israel.
 इस्राएलच्या निर्मितीस कारणीभूत राजकीय घटनांचा चर्चा करा.
- Q.2 **Attempt ANY TWO of the following:** [20]
खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे लिहा:
 A) Evaluate Mussolini's fascist policies.
 मुसोलिनीच्या फॅसिस्ट धोरणाचे परीक्षण करा.
 B) Explain the factors contributing to Hitler's Rise in Germany.
 जर्मनीमध्ये हिटलरच्या उदयाची कारणे लिहा.
 C) Assess the factors that contributed to the rise of militarism in Japan.
 जपानमध्ये लष्करीवादाच्या उदयास कारणीभूत परिस्थितीचे मूल्यमापन करा.
- Q.3 **Attempt ANY TWO of the following:** [20]
खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे लिहा:
 A) Identify and explain the primary causes of the Second World War
 द्वितीय विश्वयुद्धाच्या मुख्य कारणे ओळखा व स्पष्ट करा.
 B) Provide an overview of the Atlantic Charter.
 अटलांटिक चार्टरवर एक नोंद लिहा.
 C) Analyze the Structure of the United Nations Organization (UNO).
 संयुक्त राष्ट्र संघटनेच्या संरचनात्मक घटकांचे परीक्षण करा.
- Q.4 **Attempt ANY TWO of the following:** [20]
खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे लिहा:
 A) What role did Dr. Sun Yat Sen play in the Chinese revolution?
 चीनच्या क्रांतीमध्ये डॉ. सन यात सेन यांनी कोणती भूमिका बजावली?
 B) Critically assess the Quit India Movement.
 भारत छोडो आंदोलनाचे समीक्षक मूल्यमापन करा.
 C) Describe the role of Sukarno in Indonesia's independence.
 इंडोनेशियाच्या स्वातंत्र्यात सुकर्णो यांच्या भूमिकेचे वर्णन करा.

(P.T.O)

Q.5

Write Short Notes: (ANY TWO)

[20]

टिपा लिहा: (कोणत्याही दोन)

- A) Early Career of Mustafa Kemal Pasha
मुस्तफा कमाल पाशा यांची सुरुवातीची कारकीर्द
- B) Hitler's tenure as Chancellor of Germany
जर्मनीच्या चान्सेलर म्हणून हिटलर
- C) Effects of the Second World War
द्वितीय विश्वयुद्धाचे परिणाम
- D) Gandhian ideologies
गांधीवादी विचारधारा

ॐ•॥

- Note: 1) **ALL** questions are **COMPULSORY**.
सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत.
2) Figures to the right indicate full marks.
उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.
3) Do not write anything except seat no. on the question paper.
प्रश्नपत्रिकेवर सीट नंबर शिवाय काहीही लिहू नका.

- Q.1 **Attempt ANY TWO of the following:** [20]
खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे लिहा:
A) Explain the measures taken by Ashoka to spread Buddhism.
अशोकाने बौद्ध धर्माचा प्रसार करण्यासाठी घेतलेल्या उपाययोजनांचे स्पष्टीकरण द्या.
B) Give an account of the administration of the Mauryas.
मौर्यांच्या प्रशासनाचा संक्षिप्त आढावा द्या.
C) How was the Satvahana dynasty expanded under Gautamiputra Satkarani.
सातवाहन राजवंशाचा गौतमीपुत्र सातकर्णीच्या अधिपत्याखाली विस्तार कसा झाला याचे वर्णन करा.
- Q.2 **Attempt ANY TWO of the following:** [20]
खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे लिहा:
A) Examine the causes of the decline of the Guptas.
गुप्त साम्राज्याच्या पतनाची कारणे विशद करा.
B) Describe the administrative system of the Guptas.
गुप्तांच्या प्रशासकीय प्रणालीचे वर्णन करा.
C) Critically analyse the 'Golden Age' of the Guptas.
गुप्त साम्राज्याच्या 'सुवर्णयुग' चे सखोल विश्लेषण करा.
- Q.3 **Attempt ANY TWO of the following:** [20]
खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे लिहा:
A) Elaborate how Buddhism was revived by Harshavardhana.
हर्षवर्धनाने बौद्ध धर्माचे पुनरुज्जीवन कसे केले याचे विवेचन करा.
B) Give an account of any four Rajput Kingdoms.
कोणत्याही चार राजपूत राज्यांचा संक्षिप्त आढावा द्या.
C) Explain the Arab invasion of Sindh and its impact.
सिंध प्रांतावरील अरब आक्रमण आणि त्याचा परिणाम स्पष्ट करा.
- Q.4 **Attempt ANY TWO of the following:** [20]
खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे लिहा:
A) Describe the wars fought by Pulakesin II.
पुलकेशिन द्वितीय याचे लढलेल्या युद्धांचे वर्णन करा.
B) Give an account of the Pallava kings Mahendravarman I and Narsimhavarman I.
पल्लव राजे महेंद्रवर्मन पहिला आणि नरसिंहवर्मन पहिला यांचा संक्षिप्त आढावा द्या.
C) Explain how Southeast Asia's culture has an Indian influence.
आग्नेय आशियाच्या संस्कृतीवर भारतीय प्रभाव कसा आहे हे स्पष्ट करा.

Q.5

Write Short Notes: (ANY TWO)

[20]

टिपा लिहा: (कोणत्याही दोन)

- A) Chandragupta Maurya
चंद्रगुप्त मौर्य
- B) Samudragupta's Military Conquests
समुद्रगुप्तच्या लष्करी मोहिमा
- C) Rise of Harshavardhana
हर्षवर्धनाचा उदय
- D) Rajendra Chola I
राजेंद्र चोल पहिला

ॐ•॥

Seat no:

Time : 03 hrs

Max. Marks. 100

Note: 1) **ALL** questions are **COMPULSORY**.

सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत.

2) Figures to the right indicate full marks.

उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.

3) Do not write anything except seat no. on the question paper.

प्रश्नपत्रिकेवर सीट नंबर शिवाय काहीही लिहू नका.

Q.1 **Attempt ANY TWO from the following:** [20]**खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे लिहा:**

- A) Explain the political ideology of Liberalism?
उदारमतवादाची राजकीय विचारधारा स्पष्ट करा.
- B) What are the characteristic of Anarchism and cosmopolitanism?
अराजकतावाद आणि विश्वव्यापकता यांची वैशिष्ट्ये काय आहेत?
- C) Critically analyze the ideological difference between Nationalism and Socialism.
राष्ट्रवाद आणि समाजवाद यांच्यातील वैचारिक फरकाचे समालोचनात्मक विश्लेषण करा.

Q.2 **Attempt ANY TWO from the following:** [20]**खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे लिहा:**

- A) Discuss Thomas Hobbes' concept of liberty.
थॉमस हॉब्सच्या स्वातंत्र्याच्या संकल्पनेची चर्चा करा.
- B) Critically analyze the theory of positive liberty in the view of Rousseau.
रुसोच्या दृष्टिकोनातून सकारात्मक स्वातंत्र्याच्या सिद्धांताचे समालोचन करा.
- C) Describe the main features of right to dissent and civil disobedience according to Martin Luther King.
मार्टिन ल्यूथर किंग यांच्यानुसार असहमत आणि सविनय कायदेभंगाच्या अधिकाराची मुख्य वैशिष्ट्ये सांगा.

Q.3. **Attempt ANY TWO from the following:** [20]**खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे लिहा:**

- A) Define proportional equality and what are the different types of equality?
आनुपातिक समानतेची व्याख्या करा आणि समानतेचे विविध प्रकार कोणते आहेत?
- B) Explain equality of resources from the perspective of Ronald Dworkin?
रोनाल्ड ड्वार्किनच्या दृष्टीकोनातून संसाधनांची समानता स्पष्ट करा?
- C) Bring out the main features of Sarvodaya in Gandhi's Philosophy.
गांधींच्या तत्त्वज्ञानातील सर्वोदयाची मुख्य वैशिष्ट्ये समोर आणा.

Q.4. **Attempt ANY TWO from the following:** [20]**खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे लिहा:**

- A) Differentiate between the concept of Justice as fairness and Justice as entitlement.
निःपक्ष न्याय म्हणून न्याय आणि हक्क म्हणून न्याय या संकल्पनेतील फरक स्पष्ट करा.
- B) Will Social Justice in the view of Dr. B. Ambedkar will bring change in the society? Discuss.
डॉ बी आंबेडकरांची सामाजिक न्यायाची संकल्पना समाजात बदल घडवून आणू शकेल का यावर चर्चा करा.
- C) Critically evaluate Plato's idea of Justice as Preservation.
न्यायीक जतन बाबतच्या प्लेटोच्या संकल्पनेचे टिकात्मक मुल्यमापन करा.

(P.T.O)

Q.5. Write Short Notes: (ANY TWO)

[20]

खालीलपैकी कोणत्याही दोन वर टिपा लिहा:

- A) Justice as entitlement: Robert Nozick
हक्क म्हणून न्याय: रॉबर्ट नोझिक
- B) Concept of Cosmopolitism
कॉस्मोपॉलिटिज्मची(विश्वव्यापकतेची) संकल्पना
- C) Social Justice; John Rawls
सामाजिक न्याय; जॉन रॉल्स
- D) Define Numerical equality
संख्यात्मक समानतेची व्याख्या करा

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

Note: 1) **ALL** questions are **COMPULSORY**.

सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत.

2) Figures to the right indicate full marks.

उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.

3) Do not write anything except seat no. on the question paper.

प्रश्नपत्रिकेवर सीट नंबर शिवाय काहीही लिहू नका.

Q.1 **Attempt ANY TWO of the following questions:**

[20]

खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे लिहा:

- A) What are the basic principles of the world with reference to Thales? Explain in brief.
थेल्सच्या संदर्भात जगाची मूलभूत तत्वे कोणती आहेत? थोडक्यात स्पष्ट करा.
- B) Describe the problem of Change according to Parmenides.
पारमेनाइड्सच्या अनुसार बदलाच्या समस्येचे वर्णन करा.
- C) Discuss then concept of Sophism.
सोफिझमच्या संकल्पनेची चर्चा करा.

Q.2 **Attempt ANY TWO of the following questions:**

[20]

खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे लिहा:

- A) Critically analyze the characteristic of Socrates method.
सॉक्रेटिस पद्धतीच्या वैशिष्ट्यांचे टीकात्मक विश्लेषण करा.
- B) Examine Plato's Criticism against sense perception.
इंद्रिय धारणेविरुद्ध प्लेटोची टीका तपासा.
- C) Bring out the main points of Plato's theory of soul and its Immortality.
प्लेटोच्या आत्मा आणि त्याच्या अमरत्वाच्या सिद्धांताचे मुख्य मुद्दे समोर आणा.

Q.3 **Attempt ANY TWO of the following questions:**

[20]

खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे लिहा:

- A) Explain Aristotelian theory of causation?
अॅरिस्टोटेलियन कार्यकारणाचा सिद्धांत स्पष्ट करा.
- B) Discuss Epicurus concept of Atomism.
एपिक्युरसच्या अणुवादाच्या संकल्पनेची चर्चा करा.
- C) What is the later Skepticism of Sextus Empiricus? Explain briefly.
Sextus Empiricus चा नंतरचा संशयवाद काय आहे? थोडक्यात स्पष्ट करा.

Q.4 **Attempt ANY TWO of the following questions:**

[20]

खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे लिहा:

- A) Discuss the relationship between reason and faith according to Peter Abelard.
पीटर अबेलाडच्या मते कारण आणि विश्वास यांच्यातील संबंधांची चर्चा करा.
- B) Describe the general characteristic of Islamic Philosophy.
इस्लामिक तत्त्वज्ञानाच्या सामान्य वैशिष्ट्यांचे वर्णन करा.
- C) Explain the philosophy and theology in brief of Moses Maimonides?
मोझेस मायमोनाइड्सचे तत्त्वज्ञान आणि धर्मशास्त्र थोडक्यात स्पष्ट करा.

Q.5

Write notes on ANY TWO of the following:

[20]

कोणत्याही दोन वर टीपा लिहा:

- A) Aristotelian form and matter
अरिस्टॉटेलियन फॉर्म आणि पदार्थ
- B) Anaximander's first principle of the world
अॅनाक्सिमेंडरचे जगाचे पहिले तत्त्व
- C) The importance of Socrates Definition
सॉक्रेटिसच्या व्याख्येचे महत्त्व
- D) Schools of reason (Mu'tazilites)
कारणांची शाळा (म्युटाझिलिटी)

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

Seat no:

Time: 03 hrs

Max. Marks. 100

Note: 1) **ALL** questions are **COMPULSORY**.

सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत.

2) Figures to the right indicate full marks.

उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.

3) Do not write anything except seat no. on the question paper.

प्रश्नपत्रिकेवर सीट नंबर शिवाय काहीही लिहू नका.

Q.1 **Attempt ANY TWO questions from the following:** [20]**खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा:**

- A) Explain the Legal and historical theories of rights.
अधिकाराचा कायदेशीर आणि ऐतिहासिक सिद्धांत स्पष्ट करा.
- B) Bring out the classification of rights in detail.
अधिकारांचे तपशीलवार वर्गीकरण करा.
- C) Discuss the concept and features of rights in detail.
अधिकारांची संकल्पना आणि वैशिष्ट्यांविषयी तपशीलवार चर्चा करा.

Q.2 **Attempt ANY TWO questions from the following:** [20]**खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा:**

- A) Describe the essential safeguards of liberty.
स्वातंत्र्याच्या आवश्यक संरक्षणांचे वर्णन करा.
- B) Explain the different types of equality.
समानतेचे विविध प्रकार स्पष्ट करा.
- C) Write a detail note on social justice in India.
भारतातील सामाजिक न्यायावर सविस्तर टिपण लिहा.

Q.3 **Attempt ANY TWO questions from the following:** [20]**खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा:**

- A) Explain the features of liberal democracy.
उदारमतवादी लोकशाहीचे वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.
- B) What are the disadvantages of liberal democracy?
उदारमतवादी लोकशाहीचे दोष कोणते आहेत?
- C) Write a detail note on participatory democracy.
सहभागकारी लोकशाहीवर सविस्तर टिपण लिहा.

Q.4 **Attempt ANY TWO questions from the following:** [20]**खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा:**

- A) Explain the concept and meaning of Marxism.
मार्क्सवादाची संकल्पना आणि अर्थ स्पष्ट करा.
- B) Discuss the principles of fascism.
फॅसिस्टवादाच्या तत्वांची चर्चा करा.
- C) Explain the concept and meaning of feminism.
स्त्रीवादाची संकल्पना आणि अर्थ स्पष्ट करा.

(P.T.O)

Q.5

Write short notes on: (ANY FOUR)

[20]

खालीलपैकी कोणत्याही चार वर टिपा लिहा:

A) Positive rights	सकारात्मक अधिकार
B) Concept of justice	न्यायाची संकल्पना
C) Elite theory	अभिजात सिद्धांत
D) Marxist theory of rights	अधिकाराचा मार्क्सवादी सिद्धांत
E) Pluralist theory of democracy	लोकशाहीचा बहुवचनवादी सिद्धांत
F) Conditions necessary for the success of democracy	लोकशाहीच्या यशासाठी आवश्यक अटी

७३७०•४०७३

Seat no:

Time: 03 hrs

Max. Marks. 100

Note: 1) **ALL** questions are **COMPULSORY**.

सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत.

2) Figures to the right indicate full marks.

उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.

3) Do not write anything except seat no. on the question paper.

प्रश्नपत्रिकेवर सीट नंबर शिवाय काहीही लिहू नका.

Q.1 **Attempt ANY TWO from the following:** [20]

खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे लिहा:

- A) Elaborate the role and functions of the district collector.
जिल्हाधिकाऱ्यांची भूमिका व कार्ये स्पष्ट करा.
- B) Explain the constitutional context of administration in India.
भारतातील प्रशासनाचा घटनात्मक संदर्भ स्पष्ट करा.
- C) Explain the salient features of the Indian administrative system.
भारतीय प्रशासकीय व्यवस्थेची ठळक वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.

Q.2 **Attempt ANY TWO from the following:** [20]

खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे लिहा:

- A) Explain the role and functions of the UPSC.
केंद्रीय लोकसेवा आयोगाची कार्ये स्पष्ट करा.
- B) Explain the significance of training of civil servants.
सनदी अधिकाऱ्यांच्या प्रशिक्षणाचे महत्व स्पष्ट करा.
- C) Describe the various types of training for the IAS, IPS and IFS.
आय ए एस, आय पी एस आणि आय एफ एस करीता विविध प्रकारच्या प्रशिक्षणांचे वर्णन करा.

Q.3 **Attempt ANY TWO from the following:** [20]

खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे लिहा:

- A) Discuss the process of enactment of the Budget in detail.
अर्थसंकल्पाच्या संमती प्रक्रियेची सविस्तर चर्चा करा.
- B) Describe the process of preparation of the union budget.
केंद्रीय अर्थसंकल्प तयार करण्याच्या प्रक्रियेचे वर्णन करा.
- C) Write a detail note on the Comptroller and Auditor General of India.
भारताचे नियंत्रक आणि महालेखापरीक्षक वर सविस्तर टिपण लिहा.

Q.4 **Attempt ANY TWO from the following:** [20]

खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे लिहा:

- A) Discuss the measures to combat administrative corruption.
प्रशासकीय भ्रष्टाचाराचा मुकाबला करण्याच्या उपायांवर चर्चा करा.
- B) Describe the appointment and jurisdiction of the Lokayukta.
लोकायुक्तांची नियुक्ती आणि अधिकार क्षेत्राचे वर्णन करा.
- C) Write a detail note on citizens and administration.
नागरिक व प्रशासन यावर सविस्तर टिपण लिहा.

(P.T.O)

Q.5

Write short notes on: (ANY FOUR)

[20]

टीपा लिहा: (कोणत्याही चार)

A) Public account committee	लोक लेखा समिती
B) Central vigilance commission	केंद्रीय दक्षता आयोग
C) MPSC	महाराष्ट्र लोकसेवा आयोग
D) Citizens charter	नागरिकांची सनद
E) Execution of budget	अंदाजपत्रकाची अंमलबजावणी
F) Lokpal	लोकपाल

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

Seat no:

Time: 03 hrs

Max. Marks. 100

Note: 1) **ALL** questions are **COMPULSORY**.

सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत.

2) Figures to the right indicate full marks.

उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.

3) Do not write anything except seat no. on the question paper.

प्रश्नपत्रिकेवर सीट नंबर शिवाय काहीही लिहू नका.

Q.1

Answer ANY TWO questions:

[20]

खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे लिहा:

- A) Explain any two perspectives about the origins of prejudice. What is the minimal required condition for prejudice to develop?

पूर्वग्रहाच्या उत्पत्तीबाबत दोन दृष्टिकोन स्पष्ट करा. पूर्वग्रह निर्माण होण्यासाठी आवश्यक किमान अट कोणती आहे?

- B) Describe ways in which we can reduce prejudice.

पूर्वग्रह कमी करण्याचे उपाय स्पष्ट करा.

- C) Write a note on the following:

- i) Glass Ceiling effect
- ii) Glass Cliff Effect
- iii) Token Women in High Places

टीपा लिहा:

- i) ग्लास सीलिंग इफेक्ट
- ii) ग्लास क्लिफ इफेक्ट
- iii) उच्च ठिकाणी टोकन महिला

Q.2

Answer ANY TWO questions:

[20]

खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे लिहा:

- A) What is conformity? Describe Solomon Asch's experiment on conformity and its implications.

अनुरूपता म्हणजे काय? सोलोमन आश यांचा प्रयोग व त्याचे परिणाम स्पष्ट करा.

- B) Explain reasons for non-conformity, 'why people sometimes choose to not go along'?

गैर-अनुरूपतेची कारणे स्पष्ट करा, 'लोक कधीकधी सोबत न जाण्याचे का निवडतात'?

- C) Describe several forms of unintentional social influence.

अनपेक्षित सामाजिक प्रभावाच्या विविध स्वरूपांचे वर्णन करा.

Q.3

Answer ANY TWO questions:

[20]

खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे लिहा:

- A) Identify the personal and situational factors that influence aggressive behaviour.

आक्रमक वर्तनावर प्रभाव टाकणारे वैयक्तिक आणि परिस्थितीजन्य घटक ओळखा.

- B) Describe the types and causes of bullying.

गुंडगिरीचे प्रकार आणि कारणे सांगा.

- C) Identify techniques for reducing aggression.

आक्रमकता कमी करण्याच्या तंत्रे ओळखा.

(P.T.O)

Q.4

Answer ANY TWO questions:

[20]

खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे लिहा:

- A) Evaluate whether prosocial behaviour and aggression are opposites.
परोपकारी वर्तन आणि आक्रमकता परस्परविरोधी आहेत का याचे मूल्यमापन करा.
- B) Assess the factors that lead people to help others.
लोक इतरांना मदत करण्यास प्रवृत्त होणाऱ्या कारणांचे विश्लेषण करा.
- C) Relate crowdfunding to the factors influencing prosocial behaviour.
क्राउडफंडिंगचा परोपकारी वर्तनाच्या घटकांशी संबंध स्पष्ट करा.

Q.5

Answer ANY TWO questions:

[20]

खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे लिहा:

- A) Recall the factors leading to prejudice against specific groups.
विशिष्ट गटांविरुद्ध पूर्वग्रह निर्माण होण्याची कारणे स्पष्ट करा.
- B) Describe any four tactics of compliance.
अनुपालनाच्या कोणत्याही चार युक्त्या स्पष्ट करा.
- C) Describe contrasting views of why individuals aggress against others.
व्यक्ती इतरांवर आक्रमक का होतात या विषयीच्या भिन्न दृष्टिकोनांचा वर्णन करा.
- D) Identify factors that influence whether bystanders will offer help in emergency situations.
आपत्कालीन परिस्थितीत त्रयस्थ मदत करतील की नाही हे ठरवणारे घटक ओळखा.

७३४०१४०२३

Seat no:

Time: 03 hrs

Max. Marks. 100

Note: 1) **ALL** questions are **COMPULSORY**.

सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत.

2) Figures to the right indicate full marks.

उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.

3) Do not write anything except seat no. on the question paper.

प्रश्नपत्रिकेवर सीट नंबर शिवाय काहीही लिहू नका.

Q.1

Attempt ANY TWO of the following:

[20]

खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे लिहा:

- A) Describe the physical changes that affect people in middle adulthood and explain how the senses change in middle adulthood.
मध्यम प्रौढत्वात लोकांवर होणाऱ्या शारीरिक बदलांचे वर्णन करा आणि या टप्प्यात संवेदना (इंद्रिये) कशा बदलतात हे स्पष्ट करा.
- B) Compare how middle-aged men and middle-aged women experience changes in sexuality.
मध्यम वयातील पुरुष आणि स्त्रिया लैंगिकतेतील बदल कसे अनुभवतात याची तुलना करा.
- C) Describe how aging affects memory and how memory can be improved.
वाढत्या वयाचा स्मरणशक्तीवर कसा परिणाम होतो आणि स्मरणशक्ती कशी सुधारली जाऊ शकते याचे वर्णन करा.

Q.2

Attempt ANY TWO of the following:

[20]

खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे लिहा:

- A) Summarize Erikson's view of development during middle adulthood and how others have expanded on his ideas and discuss the nature of continuity in personality development during middle adulthood.
मध्यम प्रौढत्वातील विकासाविषयी एरिकसनच्या दृष्टिकोनाचा सारांश द्या आणि इतरांनी त्यांच्या संकल्पनांना कसे पुढे विकसित केले आहे हे स्पष्ट करा. तसेच, या टप्प्यात व्यक्तिमत्त्व विकासातील सातत्याचे स्वरूप चर्चा करा.
- B) Elaborate the changing family situations middle-aged adults face.
मध्यम वयातील प्रौढ व्यक्तींना ज्या बदलत्या कुटुंबीय परिस्थितींचा सामना करावा लागतो त्या स्पष्ट करा.
- C) List the causes and characteristics of family violence in the United States.
अमेरिकेतील कुटुंबीय हिंसाचाराची कारणे आणि वैशिष्ट्ये सूचीबद्ध करा.

Q.3

Attempt ANY TWO of the following:

[20]

खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे लिहा:

- A) Summarize the physical changes that occur in old age and explain the extent to which people slow down as they age and the consequences of this slowing.
वृद्धावस्थेत होणारे शारीरिक बदल संक्षिप्तपणे स्पष्ट करा आणि वाढत्या वयानुसार लोक किती प्रमाणात मंदावतात तसेच या मंदावण्याचे परिणाम कोणते आहेत ते स्पष्ट करा.
- B) Describe the general state of health of older people and to what disorders they are susceptible.
वृद्ध लोकांचे एकूण आरोग्य कसे असते आणि त्यांना कोणत्या आजारांचा अधिक धोका असतो ते वर्णन करा.
- C) Identify the factors involved with life span and the causes of death.
आयुर्मानावर प्रभाव टाकणारे घटक आणि मृत्यूची कारणे ओळखा.

(P.T.O)

Q.4

Attempt ANY TWO of the following:

[20]

खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे लिहा:

- A) Describe ways in which personality develops during late adulthood.
उशिरा प्रौढत्वात व्यक्तिमत्व कशा प्रकारे विकसित होते ते वर्णन करा.
- B) Differentiate the theories of aging.
वृद्धत्वाच्या विविध सिद्धांतांतील फरक स्पष्ट करा.
- C) Summarize the positives and negatives of retiring as well as typical stages retired people pass through.
सेवानिवृत्तीचे फायदे आणि तोटे संक्षिप्तपणे स्पष्ट करा तसेच सेवानिवृत्त लोक ज्या टप्प्यांमधून जातात ते वर्णन करा.

Q.5

Attempt ANY TWO of the following:

[20]

खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे लिहा:

- A) Describe what happens to a person's intelligence in middle adulthood and explain the role of expertise in middle adulthood.
मध्यम प्रौढत्वात व्यक्तीच्या बुद्धिमत्तेमध्ये काय बदल होतात ते वर्णन करा आणि या टप्प्यात कौशल्याचा भूमिका स्पष्ट करा.
- B) Describe typical patterns of marriage and divorce in middle adulthood.
मध्यम प्रौढत्वात विवाह आणि घटस्फोटाचे सामान्य नमुने वर्णन करा.
- C) Describe how sexuality is affected by aging
वाढत्या वयानुसार लैंगिकतेवर होणारा प्रभाव वर्णन करा.
- D) Describe the typical reactions to the death of a spouse during late adulthood.
उशिरा प्रौढत्वात जीवनसाथीच्या मृत्यूनंतर होणाऱ्या सामान्य प्रतिक्रिया वर्णन करा.

०३१०१०२३

Seat no:

Time : 03 hrs

Max. Marks. 100

- Note: 1) Q No.1 is **COMPULSORY**.
प्रश्न क्र.१ अनिवार्य आहे.
- 2) Attempt any 5 questions from Q.No.2 - Q.No.9.
प्रश्न क्र.२ - प्रश्न क्र.९ पैकी कोणत्याही पाच प्रश्नांची उत्तरे लिहा.
- 3) Figures to the right indicate marks allotted.
उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.
- 4) Do not write anything except seat no. on the question paper.
प्रश्नपत्रिकेवर सीट नंबर शिवाय काहीही लिहू नका.

- Q.1 **Write Short Notes: (ANY FIVE)** [25]
कोणत्याही पाच वर टीपा लिहा:
A) Dependency Theory	अवलंबित्वचा सिद्धांत
B) Human Development Index (HDI)	मानव विकास निर्देशांक (HDI)
C) Forest Rights Act (2006)	वन हक्क कायदा (2006)
D) Globalisation	जागतिकीकरण
E) Parson's neo evolutionary theory	पार्सनचा नव उत्क्रांती सिद्धांत
F) Water Rights	पाण्याचे हक्क
G) Menda Lekha	मेंडा लेखा
- Q.2 Write a detailed note on Rostow's 5 stages of growth. [15]
रोस्टोच्या विकासाच्या पांच टप्प्यांवर तपशीलवार टीपा लिहा.
- Q.3 Write a detailed note on the Delhi Mumbai Corridor. [15]
दिल्ली मुंबई कॉरिडॉरवर तपशीलवार नोंद लिहा.
- Q.4 Write a detailed note on land acquisition, development, rehabilitation and resettlement. [15]
भूसंपादन, विकास, पुनर्वसन आणि पुनर्वसाहत यावर तपशीलवार नोंद लिहा.
- Q.5 Highlight in detail recent resistance movements in India with special reference to Jaitapur Nuclear Power Plant. [15]
जैतापूर अणुऊर्जा प्रकल्पाच्या विशेष संदर्भात भारतातील अलीकडील प्रतिकार हालचालींचा तपशीलवार आढावा घ्या.
- Q.6 Explain the relevance, merits, and demerits of the case study method. [15]
व्यष्टि-अध्ययन पद्धतीची प्रासंगिकता, गुणवत्ते आणि तोटे स्पष्ट करा.
- Q.7 Write a detailed note on alternative approaches to development. [15]
विकासाच्या पर्यायी पद्धतींवर तपशीलवार नोंद लिहा.
- Q.8 Discuss the relevance of sustainable development in detail. [15]
शाश्वत विकासाच्या प्रासंगिकतेची तपशीलवार चर्चा करा.
- Q.9 Write a detailed note on the Netrahat Firing Range. [15]
नेत्राहत निशाणबाजीचे क्षेत्रावर तपशीलवार नोंद लिहा.

Seat no:

Time : 03 hrs

Max. Marks. 100

Note: 1) Q No.1 is **COMPULSORY**.

प्रश्न क्र.१ अनिवार्य आहे.

2) Attempt any 5 questions from Q.No.2 - Q.No.9.

प्रश्न क्र.२ - प्रश्न क्र.९ पैकी कोणत्याही पाच प्रश्नांची उत्तरे लिहा.

3) Figures to the right indicate marks allotted.

उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.

4) Do not write anything except seat no. on the question paper.

प्रश्नपत्रिकेवर सीट नंबर शिवाय काहीही लिहू नका.

Q.1 **Write Short Notes: (ANY FIVE)**

[25]

कोणत्याही पाच वर टीपा लिहा:

- 1) Green Spaces
हिरव्या मोकळ्या जागा
- 2) Right to Education'
शिक्षणाचा हक्क'
- 3) Gatekeepers
द्वारपाल
- 4) Objectification of Women'
महिलांचे उद्दिष्ट
- 5) Mithi Mitigation
शमन मूल्ये
- 6) National Policy for Older Persons 1999
वृद्ध व्यक्तींसाठी राष्ट्रीय धोरण १९९९
- 7) Population Ageing'
लोकसंख्या वृद्धत्व'
- 8) NEP
राष्ट्रीय शिक्षण धोरण

Q.2 Write a detailed note on the Dysfunctions of the Media.

[15]

प्रसारमाध्यमांच्या बिघडलेल्या कार्यावर तपशीलवार टीप लिहा.

Q.3 Write a detailed note on the New Trends in Education System: Concept Based Learning, Personalized Learning (MOOCS).

[15]

शिक्षण व्यवस्थेतील नवीन कल: या संकल्पनेवर आधारित शिकणे, वैयक्तिक शिक्षणावर (MOOCS) तपशीलवार टीप लिहा.

Q.4 Write a detailed note on the role of different bodies under the Disaster Management Act.

[15]

आपत्ती व्यवस्थापन कायदा अंतर्गत विविध संस्थांच्या भूमिकेवर तपशीलवार टीप लिहा.

Q.5 Write a detailed note on Geriatric Care with Reference to Governmental and Non-Governmental Initiatives in India.

[15]

भारतातील सरकारी आणि बिगर सरकारी उपक्रम संदर्भात वृद्धापाकाळातील काळजी वर तपशीलवार टीप लिहा.

(P.T.O)

SYBA-IV-REG/ATKT-MAR-2025-SOC-III

- Q.6 Write a detailed note on the 'Sociological Perspective on Media'. [15]
'माध्यमांवरील समाजशास्त्रीय दृष्टीकोन' यावर सविस्तर टीप लिहा.
- Q.7 Write on the 'Critique of NEP: Privatization of Higher Education'. [15]
राष्ट्रीय शिक्षण धोरण: उच्च शिक्षणाचे खाजगीकरण' वर टीका लिहा.
- Q.8 Write a detailed note on 'Street Vendors and Hawkers'. [15]
'रस्त्यावरील विक्रेते आणि फेरीवाले' वर तपशीलवार टीप लिहा.
- Q.9 Write a detailed note on Old Age Home, Senior Citizen's Associations and Day Care Centers. [15]
वृद्धाश्रम, ज्येष्ठ नागरिक संघटना आणि डे केअर सेंटर्स यावर सविस्तर टीप लिहा.

ॐ नमः शिवाय